

BiEPAG

Decembar 2023

Energetska tranzicija Kosova: IZMEĐU PRIVATIZACIJE I LIBERALIZACIJE TRŽIŠTA

AAutori: Donika Emini i Zoran Nečev

*Uz doprinos: Gresa Hasa, Centar za studije Jugoistočne
Evrope, Univerzitet u Gracu*

Uvod

Ovaj sažetak politike ispituje energetske sektor Kosova u ključnoj fazi njegove tranzicije ka održivosti. Studija se bavi geopolitičkim faktorima koji utiču na ovu energetske transformaciju, i objašnjava percepciju javnosti o energetskim partnerima Kosova i vladinu strategiju za prelazak na obnovljive izvore. Takođe, analiza se bavi energetskom krizom podstaknutom ruskom agresijom u Ukrajini, čime je intenzivirana potražnja za održivošću i tranzicijom unutar Kosova. Geopolitički razlozi i značajni troškovi povezani sa uspostavljanjem gasne infrastrukture ometali su ispitivanje mogućnosti upotrebe gasa kao održivog alternativnog izvora energije. Uprkos ovim izazovima, Vlada Kosova je potvrdila svoju posvećenost napredovanju ka energetskoj tranziciji razmatranjem solarne i energije vetra.

Ova analiza naglašava identifikovane izazove, uključujući značajno oslanjanje na ugalj i potrebu za diverzifikacijom energije. Pored toga, rana faza razvoja infrastrukture obnovljive energije na Kosovu predstavlja dodatne prepreke. Koegzistencija javnog monopola u proizvodnji energije i privatnog turskog konzorcijuma koji upravlja distribucijom i snabdevanjem, komplikuje proces tranzicije. Dakle, analiziramo ulogu Turske u procesu privatizacije 2012. godine, kao i izazove koje bi iz toga mogli proisteći kada je reč o budućoj energetskoj tranziciji ka obnovljivim izvorima energije dok se zemlja postepeno kreće ka liberalizaciji tržišta. Na kraju, razmatramo liberalizaciju tržišta kao stratešku neophodnost za uvođenje konkurencije, kao i značaj ukidanja monopolističkih struktura unutar energetskog sektora kako bi se omogućio lakši prelazak na obnovljive izvore energije.

Preporuke

EU i SAD treba da nastave da se zalažu za neposredno uvođenje privatizacije i liberalizacije tržišta u energetske sektor Kosova, kako bi se poboljšala ekonomska efikasnost i podstakla konkurencija.

EU i SAD treba da daju prioritet strateškim investicijama u modernizaciju kosovskih termoelektrana na uglj kao privremeno rešenje tokom energetske tranzicije koja je u toku.

EU i SAD treba da nastave da mobilišu značajnu finansijsku podršku i stručne smernice kako bi olakšale energetske tranziciju Kosova.

EU i SAD treba da prošire finansijsku pomoć za tekuće inicijative, pogotovo u stambenom sektoru, da unaprede programe energetske efikasnosti i da se usklade sa naporima vlade.

Mapiranje 'nepovezane' energetske infrastrukture na Kosovu

Tržište energije na Kosovu se još uvek oporavlja od rata 1999. godine, naročito u pogledu svojih organizacionih, tehničkih i komercijalnih aspekata, dok nastoji da modernizuje svoju infrastrukturu za proizvodnju i distribuciju energije, koja je uspostavljena za vreme Jugoslavije. Kao deo ove transformacije, kosovski elektroenergetski sistem prelazi iz vertikalno integrisane strukture u okruženje više orijentisano na tržište.

Tokom UNMIK-ove administracije početkom 2000-ih, dok su kosovske institucije još uvek bile privremene, cilj je bio da se promeni struktura energetskog sektora raspuštanjem Kosovske energetske korporacije (KEK), čime su se uspostavili posebni entiteti za svaku pruženu uslugu. Struktura KEK-a je vertikalno integrisana i dizajnirana tako da upravlja čitavim energetskim ciklusom, što ga čini jednom od najvećih korporacija na Kosovu. U procesu restrukturiranja KEK-a 2005. godine, kosovske vlasti su osnovale Kosovski operater prenosnog sistema i tržišta (KOSTT), preduzeće u javnom vlasništvu i članicu Evropske mreže operatora prenosnog sistema za električnu energiju (ENTSO-E). KOSTT je odgovoran za upravljanje prenosnim i operativnim aspektima elektroenergetskog sistema. Pored toga, Kompanija za distribuciju električne energije na Kosovu (KEDS) je u vlasništvu turskog konzorcijuma koji čine Calik Holding i Limak. KEDS je počeo sa radom 2013. godine, kontrolišući mrežu za distribuciju energije i infrastrukturu, dok Kosovska kompanija za snabdevanje električnom energijom (KESCO) nadgleda naplatu i osnovana je 2015. godine.

Lanac snabdevanja električnom energijom na Kosovu karakteriše kombinacija državnih preduzeća (DP) i privatnih entiteta. Što se tiče proizvodnje energije, ključna pozicija u energetskoj infrastrukturi rezervisana je za KEK, koji prevashodno proizvodi električnu energiju kroz dve glavne elektrane na ugalj, Kosovo A i Kosovo B, i odgovoran je za rudnike uglja (lignita) koji snabdevaju ove elektrane. Obe elektrane su izgrađene u Jugoslaviji i premašile su preporučeni radni vek. Preduzeće Ibar-Lepenac ima upravljačku i nadzornu ulogu u slučaju hidroelektrane Ujmani/Gazivode, koja se za svoj rad oslanja na rezervoare. Kosovo ima dve privatne kompanije za proizvodnju energije iz vetra: Vetropark Kitka, tursku kompaniju, i Vetropark Bajgora, nemačko-kosovski konzorcijum.

Ugalj i zagađenje, snabdevanje i potražnja za energijom

Sa oko 12,5 milijardi tona lignita u geološkim rezervama, Kosovo ima druge najveće rezerve lignita u Evropi i pete u svetu. Ugalj je primarni izvor proizvodnje energije na Kosovu, sa dve stare elektrane na lignit koji proizvode do 880 MV, u zavisnosti od njihovog stanja. Energija proizvedena iz uglja na Kosovu je relativno jeftina, ali dolazi po višoj ekološkoj ceni. Priština je često na vrhu liste najzagađenijih gradova na svetu. Sekretarijat Energetske zajednice preduzeo je korake protiv Kosova jer „nije ispunilo svoj Nacionalni plan za smanjenje emisija (NERP) i nije postiglo značajno smanjenje zagađenja vazduha iz termoelektrana.

Kosovska vlada se 2004. godine obavezala da će zatvoriti Kosovo A kako bi se uskladila sa standardima EU o emisijama gasa. Plan je bio da se ona zameni novom elektranom koja zahteva milijardu evra ulaganja. Implementacija nove elektrane Kosovo C/Kosova e Re, planirana je 2017. godine u saradnji sa snažnim finansijskim partnerom, poput Svetske banke.

Odluka o izgradnji Kosova e Re izazvala je snažne reakcije organizacija civilnog društva, uglavnom u vezi sa brigom za životnu sredinu. Međutim, ponuda za investiciju je prošla. Usledili su brojni izazovi. Kompanija ContourGlobal sa sedištem u Velikoj Britaniji pobedila je na tenderu, ali mnogi detalji u vezi sa ugovorom nisu objavljeni. Projekat je doživeo godine stagnacije, bez ikakvog napretka, sve do 2020. godine, kada se ContourGlobal, kompanija koja je prethodno potpisala sporazum sa Vladom Kosova, povukla iz projekta. Međutim, ovaj događaj je doveo do toga da se na Kosovu zatvori poglavlje pokušaja izgradnje novih energetske postrojenja na ugalj.

U 2022. potražnja za uvozom je porasla nakon što je deo Kosova A, blok A5, propao. Svaki neoperativni dan koštao je KEK najmanje milion evra. KEK je platio 266 miliona evra za nepuštanje ovog bloka u funkciju, uz 3,5 miliona ponude za njegovu sanaciju. Dakle, za manje od godinu dana KEK je platio 299,5 miliona evra za pokrivanje gubitaka izazvanih urušavanjem bloka A5.

Energetska kriza iz 2023. godine istakla je hitnu potrebu za stabilnom proizvodnjom električne energije sa osnovnim opterećenjem na Kosovu kako bi se prevazišao energetska jaz.¹ Kosovo je predstavilo plan za razvoj obnovljive energije, ali je u međuvremenu priznalo hitnu potrebu za renoviranjem dve postojeće elektrane, kao privremeni korak.

Privatizacija distribucije energije i percepcije građana

Kosovo je 2007. godine usvojilo prvu energetska strategiju koja je isključivo sagledala postojeće probleme unutar KEK-a, kao što su proizvodnja, distributivna mreža i naplata energije. Vlada je 2008. godine pokrenula proces privatizacije. On je okončan 2013. godine kada je turski konzorcijum Limak-Calik preuzeo kontrolu nad KEDS-om².

Kada je reč o javnoj percepciji privatizacije mreže za distribuciju energije na Kosovu, ključno je napraviti razliku između privatizacije i faze distribucije energije nakon privatizacije. S jedne strane, proces privatizacije je bio predmet tekuće debate, pre svega u vezi s veoma niskom cenom distributivne mreže i navodnim vezama političke elite sa Turskom, što je uticalo na ovaj proces³. S druge strane, u periodu nakon privatizacije došlo je do poboljšanja u distribuciji energije, što je bio konstantan problem nakon rata na Kosovu. Ovo poboljšanje, barem iz perspektive građana, obeleženo je smanjenjem prekida isporuke struje. Na taj način stvorena je percepcija da je privatizacija poboljšala energetska sigurnost na Kosovu. Time je veštački stvorila percepciju energetske bezbednosti među građanima kao što je prikazano na slici 1⁴.

1 Taylor, A. (2022) 'Kosovo's energy crisis takes another hit as power plant suffers technical problems', *www.euractiv.com*, [online] Available from: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/kosovos-energy-crisis-takes-another-hit-as-power-plant-suffers-technical-problems/> (Accessed 1 November 2023).

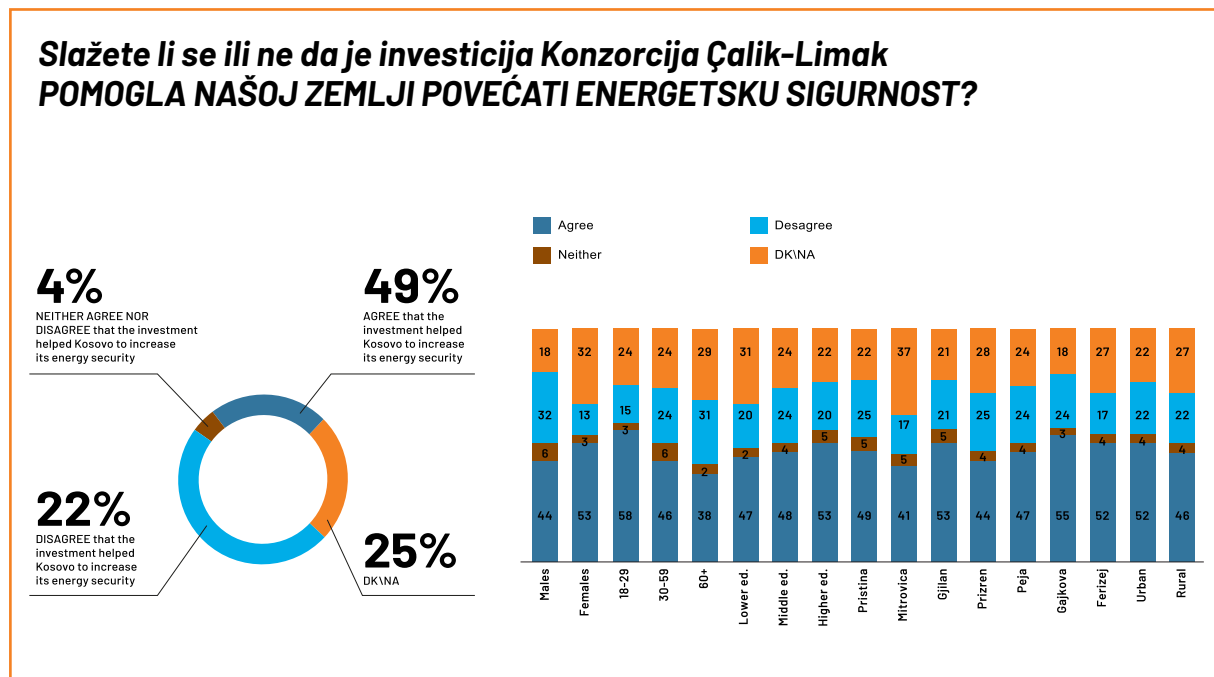
2 Ekonomija, M. of E. (2012) 'Nënshkruhet Kontrata Për Privatizimin e distribucionit të KEK', *Ekonomia*, [online] Dostupno na: <https://www.ekonomia.info/sq/energjetike/nenshkruhet-kontrata-per-privatizimin-e-distribucionit-te-kek> (pristupljeno 15. oktobra 2023).

3 Olluri, P. (2018) 'Kosovo PM installs ally to head privatisation body', *Balkan Insight*, [online] Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2018/11/22/kosovo-pm-installs-ally-to-head-privatisation-body/> (pristupljeno 28. oktobra 2023); Moringa, D. (2018) 'Thaci firms up Kosovo's alliance with Turkey', *Balkan Insight*, [online] Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2018/12/30/thaci-in-turkey-12-30-2018/> (pristupljeno 28. oktobra 2023).

4 Intervju s ekspertom br. 4, (14. jul 2023).

Slika 1. Stavovi o privatizaciji distribucije i snabdevanja energijom.

Izvor: istraživanje BiEPAG-a, N = 1,000 [2023]

Privatizacija distribucije energije po bagatelnoj ceni od 26 miliona evra:

Privatizacija distribucije energije po znatno umanjenoj ceni u poređenju sa vrednošću njene imovine izazvala je zabrinutost zbog netransparentnog procesa nabavke. Bojazni su se pojačale kada je isti vlasnik preuzeo oba odeljenja KEK-a odgovorna za snabdevanje i distribuciju⁵.

Tržišni monopol: Početni cilj privatizacije distributivnog sistema bio je da eliminiše neefikasnost i nedostatak profitabilnosti povezane sa tradicionalnim vertikalno integrisanim energetske kompanijama. Energetski sektor na Kosovu, dok je u procesu privatizacije, tek treba da pređe na liberalizovanu strukturu; i dalje funkcioniše pod novim monopolskim okvirom⁶. Implementacija liberalnog modela naišla je na regulatorne prepreke i sukobe interesa. Neki dalekovodi su u vlasništvu KEDS-a, pod istom vlasničkom grupom kao i KESCO, što stvara zabrinjavajući sukob interesa⁷. Ova situacija je ometala uspostavljanje konkurentnog tržišta.⁸ Štaviše, očekuje se da će to još više ometati tržište kada dođe do energetske tranzicije, a energetsko tržište krene ka punoj liberalizaciji⁹.

⁵ Hashani, A., Lumir, A., Vokri, V. and Pozhegu, D. (2016) 'Privatisation in the Energy Sector', KFOS and RIIVEST, Foundation for Open Society (KFOS) and the Institute for Development Research RIIVEST, [online] Dostupno na: https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2016/September/21/Privatizimi_Sektor_i_energijese_eng1474445425.pdf (pristupljeno 14. oktobra 2023).

⁶ Vitia, D. (2020) 'Kosovo's energy market: When will the monopoly end?', Prishtina Insight, [online] Dostupno na: <https://prishtinainsight.com/kosovos-energy-market-when-will-the-monopoly-end-mag/> (pristupljeno 28. oktobra 2023).

⁷ Intervju s energetske ekspertom i vlasnikom obnovljivih izvora energije (11. jul 2023).

⁸ Vitia, D. (2020b) 'Privatizimi i keds-it pamundëson liberalizimin real të Tregut të energjisë', Raporto Korrupsionin! KALLXO.com, [online] Dostupno na: <https://kallxo.com/gjate/hulumtim/privatizimi-i-keds-it-pamundeson-liberalizimin-real-te-tregut-te-energijese/> (pristupljeno 1. novembra 2023).

⁹ Vitia, D. (2020) 'Privatizimi i KEDS-it pamundëson liberalizimin real të Tregut të energjisë',

Profit uz kupovinu električne energije od KEK-a: U okviru ove strukture, KEDS kupuje električnu energiju po fiksnoj ceni, što mu omogućava da generiše profit tokom skokova cena. Međutim, u vremenima krize, KEDS je bio primoran da traži vladine subvencije ili pomoć¹⁰. Kao rezultat toga, iako KEDS ne proizvodi električnu energiju i nabavlja je od KEK-a u okviru regulisanog tržišta, on nastavlja da funkcioniše kao vertikalno integrisana kompanija.¹¹

Povećan kvalitet i pouzdanost: post-privatizacioni, tehnički i komercijalni gubici prouzrokovali su godišnji gubitak od preko 40 odsto električne energije. Privatizacija je omogućila značajno smanjenje ovih gubitaka kroz pojačana ulaganja u elektroenergetsku infrastrukturu.¹²

Energetske subvencije: privremeni korak uz pomoć EU i SAD

Da bi ublažila uticaj rasta cena energije tokom energetske krize izazvanih ruskom agresijom u Ukrajini, vlada je izdvojila 120 miliona evra za energetske sektor. Ova subvencija je do potrošača dospela kroz popuste na račune za struju i korišćena je za subvencionisanje uvoza. Ovaj aranžman je efikasno zaštitio od povećanja cena preduzeća i domaćinstva koja troše manje od 800 kWh mesečno.

U tom smislu, uloga EU i SAD u subvencionisanju energije je ključna. Projekat korporacije Millennium Challenge (MCC) kojim se upravlja kroz program Milenijum fondacije Kosovo (MFK) pružio je značajnu podršku za domaćinstva i predviđa ulaganja velikih razmera u energetske subvencije¹³. Ovo značajno menja situaciju, pogotovo tokom zimskog perioda kada se energija koristi za

kallxo.com, [online] Dostupno na: <https://kallxo.com/gjate/hulumtim/privatizimi-i-keds-it-pamundeson-liberalizimin-real-te-tregut-te-energjise/> (pristupljeno 15. oktobra 2023).

¹⁰ Intervju s ekspertom br. 3 (18. jul 2023).

¹¹ Intervju s ekspertom br. 2, (12. jul 2023); Kosovo Government (2012) 'Kosovo Electricity Distribution and Supply Privatisation - Implementation Plan', Prime minister's Office, [online] Dostupno na: https://me.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/IA_notarized_opt.pdf (pristupljeno 28. oktobra 2023).

¹² World Bank (2017) Kosovo KEDS privatisation - the World Bank, International Finance Cooperation - Member of the World Bank Group, [online] Dostupno na: <https://documents.worldbank.org/curated/en/742311542227814406/pdf/132069-KosovoKEDSPrivatization-Booklet-FINAL.pdf> (pristupljeno 5. oktobra 2023).

¹³ Millennium Foundation Kosovo (2022) 'The Glossary of the Millennium Foundation Kosovo', MFK, [online] Dostupno na: <https://millenniumkosovo.org/wp-content/uploads/2022/12/MFK-BEYOND-BOOK-7DEC2022-DIGITAL-S.pdf> (pristupljeno 1. novembra 2023); MCC (2022) 'MCC, Kosovo celebrate major milestone in \$285M energy sector overhaul', Millennium Challenge Corporation, [online] Dostupno na: <https://www.mcc.gov/news-and-events/release/release-101922-mcc-and-kosovo-celebrate-energy-sector-major-milestone> (pristupljeno 1. novembra 2023).

grejanje.¹⁴ EU je pokrenula inicijativu sa fondom od ukupno 75 miliona evra za subvencionisanje računa za energiju, odobravanje alternativnih metoda grejanja i podsticanje uštede energije u javnosti kako bi se poboljšala energetska efikasnost za domaćinstva i preduzeća.¹⁵

Nova strategija: napuštanje uglja, "ne" gasu, ispitivanje mogućnosti upotrebe obnovljivih izvora energije

Usred energetske krize, Kosovo je počelo da razrađuje svoju energetska strategiju za 2023, pokrenuvši investicije u održivu domaću proizvodnju energije, smanjujući oslanjanje na skupi uvoz i napuštajući ugalj. Strategija je zvanično najavila gašenje jedne elektrane na ugalj, postavljajući cilj od 35 odsto udela obnovljive energije u potrošnji električne energije do 2031. godine i unapređujući integraciju u regionalna energetska tržišta¹⁶. Strategija takođe uključuje planove za 390 MVh kapaciteta za skladištenje baterija, finansiranih kroz grant od korporacije Millennium Challenge, za podršku obnovljivoj energiji i stabilnosti mreže.

Kosovo ima za cilj da smanji potrošnju energije za 32,5 odsto do 2030. godine u poređenju sa projektovanim nivoima, u skladu sa ciljevima energetske efikasnosti EU. Strategija predviđa razvoj energije vetra i sunca, čime Kosovo postaje jedina zemlja u regionu koja istražuje ovaj oblik proizvodnje energije.¹⁷

¹⁴ GAP Institute (2023) 'Economic payoffs of Energy Efficiency in Kosovo', Institut GAP, [online] Dostupno na: [https://www.institutigap.org/documents/58261_eficiencia_energije_EN_\(draft3\).pdf](https://www.institutigap.org/documents/58261_eficiencia_energije_EN_(draft3).pdf) (pristupljeno 31. oktobra 2023).

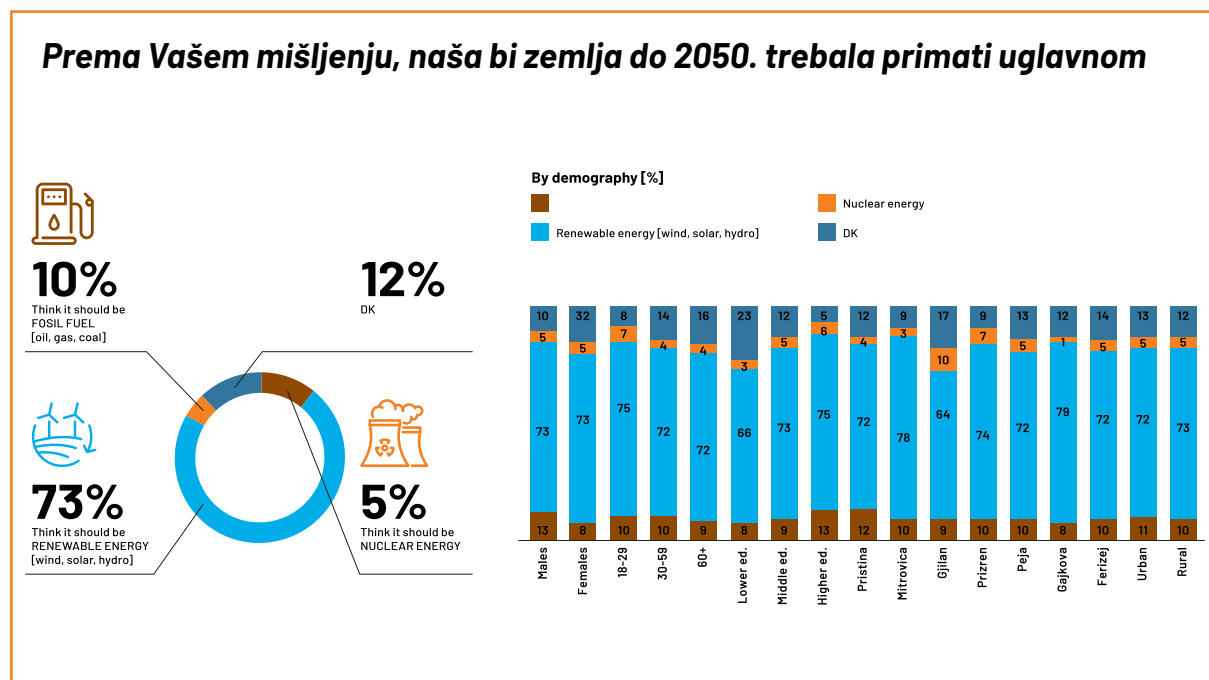
¹⁵ European Union Office in Kosovo European Union Special Representative in Kosovo (2023) 'Energy support package: EU Grants EUR 75 million to Kosovo to help it cope with the energy crisis', EEAS, [online] Dostupno na: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo/energy-support-package-eu-grants-eur-75-million-kosovo-help-it-cope-energy-crisis-en?s=321> (pristupljeno 16. oktobra 2023).

¹⁶ Todorović, I. (2022) 'Renewables are cornerstone of Kosovo* energy strategy through 2031', Balkan Green Energy News, [online] Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/renewables-are-cornerstone-of-kosovo-energy-strategy-through-2031/> (pristupljeno 1. novembra 2023).

¹⁷ Demiri, L. (2023) 'Solar Blossoms', Kosovo 2.0, [online] Dostupno na: <https://kosovotwopointzero.com/en/solar-blossoms/> (pristupljeno 24. oktobra 2023).

Ambicija za prelazak na obnovljivu energiju je široko podržana među građanima Kosova, vođena uglavnom potrebom za rešavanjem izazova zagađenja vazduha. Većina građana veruje da bi do 2050. godine Kosovo trebalo u potpunosti da se oslanja na obnovljive izvore energije (kao što je prikazano na slici 2).

Slika 2. Stavovi o obnovljivoj energiji. Izvor: Istraživanje BiEPAG-a, N = 1,000 [2023]

Budućnost: Kosovo se kladi na energiju vetra i solarnu energiju

Kosovo trenutno ima dva operativna vetroparka. Sa kapacitetom od 32,4 MV, vetropark Kitka, koji je trenutno u fazi proširenja, izgrađen je kreditom Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD)¹⁸. Projekat vodi Air Energy, entitet namenski stvoren za ovu inicijativu, a turska kompanija je njegov vlasnik¹⁹. Takođe, Air Energy 2 planira da na Kosovu izgradi dva vetroparka i solarnu elektranu, sa kombinovanim kapacitetom od 99,6 MV²⁰. Ovo ukazuje na značajno tursko prisustvo u budućoj proizvodnji energije na Kosovu. Posle uspešnog projekta vetroparka Kitka, Kosovo je otpočelo izgradnju vetroparka Bajgora, koji je nedavno postao operativan. Ovaj vetropark, najveći na Kosovu sa kapacitetom od 102,6 MV, izgradila je kompanija Notus Energy²¹ uz pomoć kredita EBRD-a²², uz učešće Erste banke i NLB Grupe²³. Ministarka spoljnih poslova Nemačke Analena Berбок prisustvovala je otvaranju, iskazujući podršku nastojanjima Kosova da pređe na obnovljivu energiju²⁴. Pored toga, u planu je i vetropark Budakova (46 MV) koji nudi značajan proizvodni kapacitet²⁵.

18 European Bank for Reconstruction and Development (2023) 'Kitka Wind', EBRD, [online] Dostupno na: <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/kitka-wind.html> (pristupljeno 28. oktobra 2023). Notus is a German company.

19 Kitka Wind Farm (2023) KITKA - Air Energy ShPK, [online] Dostupno na: <http://www.kitkawpp.com/EN,2653/group-companies.html> (pristupljeno 28. oktobra 2023).

20 Balkan Green Energy News (2021b) 'Turkey's Guris holding to build windfarms in Kosovo* and Ukraine', Balkan Green Energy News, [online] Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/turkeys-guris-holding-build-windfarms-kosovo-ukraine/> (pristupljeno 28. oktobra 2023).

21 NOTUS Energy (2021) '102.6 MW windfarm in Kosovo begins feeding the grid - largest direct investment since country's founding202', NOTUS energy, [online] Dostupno na: <https://www.notus.de/en/news/1026-mw-windfarm-kosovo-begins-feeding-grid-largest-direct-investment-countrys-founding> (pristupljeno 28. oktobra 2023).

22 Bennett, V. (2019) '€18m EBRD loan to Kosovo's first wind farm', European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), [online] Dostupno na: <https://www.ebrd.com/news/2019/18m-ebrd-loan-to-kosovos-first-wind-farm.html> (pristupljeno 28. oktobra 2023); Reuters (2019) EBRD to lend 58 million euros to build Kosovo's biggest wind farm, [online] Dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-energy-wind-idUSKBN1YK1EC> (pristupljeno 28. oktobra 2023).

23 Balkan Green Energy News (2021) 'Kosovo's 102.6 MW wind farm Bajgora goes on Stream', Balkan Green Energy News, [online] Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/kosovos-102-6-mw-wind-farm-bajgora-goes-on-stream/> (pristupljeno 28. oktobra 2023).

24 Buxhovi, A. (2022) 'Inagurohet Parku I erës në mitrovicë, investim Qindra Milionësh Nga Gjermania', GazetaBlic, [online] Dostupno na: <https://gazetablic.com/inagurohet-parku-i-eres-ne-mitrovice-investim-qindra-milionesh-nga-gjermania/> (pristupljeno 24. oktobra 2023).

25 Isufi, A. (2022) 'New Wind Park hailed as step towards Green Energy', Prishtina Insight, [online] Dostupno na: <https://prishtinainsight.com/new-wind-park-hailed-as-step-towards-green-energy/> (pristupljeno 31. oktobra 2023).

Pored energije vetra, Kosovo ima za cilj da dostigne cilj od 600 MW kapaciteta solarne energije i planira da izgradi solarnu elektranu od 150 MW. Solar Energy Group Europe (SEGE) pokrenula je izgradnju solarnih elektrana, koje će raditi bez državnih subvencija, a proizvedena energija će se prodavati na otvorenom tržištu.²⁶

U maju 2023. godine, Kosovo je otvorilo postupak javnog nadmetanja za obezbeđivanje 15-godišnjih sporazuma o kupovini električne energije (PPA) za fotonaponske projekte. Ovo je prva aukcija solarne energije u regionu, sa raspoloživim kapacitetom u rasponu od 90 MW do 105 MW.²⁷

Inicijalni rok je dva puta produžen, poslednji je istekao 16. oktobra. Preko 140 kompanija, uključujući one iz jugoistočne Evrope, pokazalo je veliko interesovanje za učešće u nadmetanju za projekte solarne energije.²⁸

Iako većina građana veruje da bi Kosovo trebalo da se osloni na SAD (kao što je prikazano na slici 3) u pogledu energetike, Vlada Kosova nije pokazala interesovanje za projekat gasovoda koji povezuje Grčku i Severnu Makedoniju²⁹. Tako je grant od 234 miliona dolara američke agencije MCC podržao ambiciju Kosova da pređe na solarnu obnovljivu energiju³⁰. Projekat je uslovljen povećanjem kapaciteta Kosova u oblasti obnovljive, odnosno solarne energije. To uključuje nabavku i ugradnju baterija velikog kapaciteta, sa kombinovanim instaliranim kapacitetom od 200 megavat-sati (MWh)³¹. Projekat je u potpunosti u lokalnom vlasništvu; Kosovo vrši odabir tima i priprema se za početak implementacije projekta. Ovo se odrazilo na percepciju prema EU i SAD, koji su prepoznati kao najveći podržavaoci energetske tranzicije na Kosovu (kao što je prikazano na slici 4).

26 Reuters (2023) Consortium starts building 150-MW solar farm in Kosovo, [online] Dostupno na: <https://www.reuters.com/business/energy/consortium-starts-building-150-mw-solar-farm-kosovo-2023-05-19/> (pristupljeno 1. novembra 2023). Elektranu gradi nemačka kompanija za energetska opremu i usluge Siemens Energy AG.

27 Todorović, I. (2023a) 'Kosovo* initiates solar power auction for up to 105 MW', Balkan Green Energy News, [online] Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/kosovo-initiates-solar-power-auction-for-up-to-105-mw/> (pristupljeno 1. novembra 2023).

28 Todorović, I. (2023) 'Solar power auction in Kosovo* draws interest from over 140 companies', Balkan Green Energy News, [online] Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/solar-power-auction-in-kosovo-draws-interest-from-over-140-companies/> (pristupljeno 1. novembra 2023).

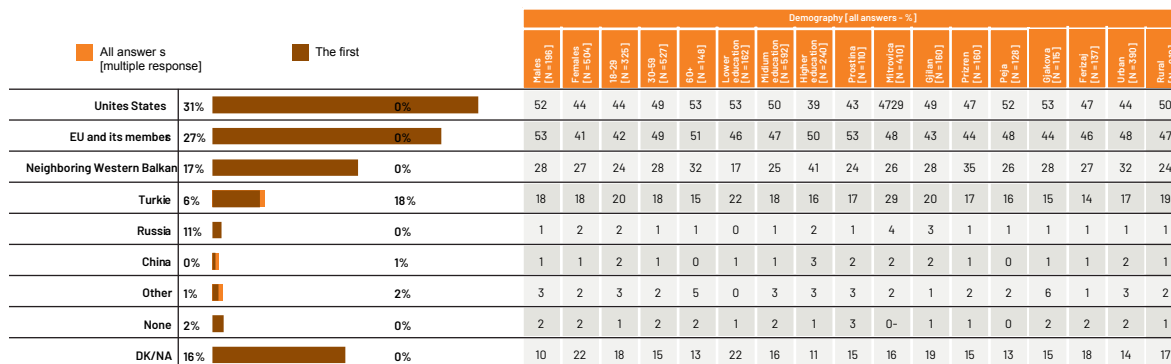
29 Bami, X. (2022) 'Rejecting gas, kosovo eyes US funds for Renewable Energy', Balkan Insight, [online] Dostupno na: <https://balkaninsight.com/2022/05/30/rejecting-gas-kosovo-eyes-us-funds-for-renewable-energy/> (pristupljeno 1. novembra 2023).

30 MCC (2022a) 'MCC Board approves \$202 million grant to improve Kosovo's energy sector', Millennium Challenge Corporation, [online] Dostupno na: <https://www.mcc.gov/news-and-events/release/release-070122-mcc-board-approves-kosovo-compact> (pristupljeno 1. novembra 2023).

31 Spasić, V. (2022) 'Kosovo* to install 200 MWh battery storage system', Balkan Green Energy News, [online] Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/kosovo-to-install-200-mwh-battery-storage-system/> (pristupljeno 1. novembra 2023).

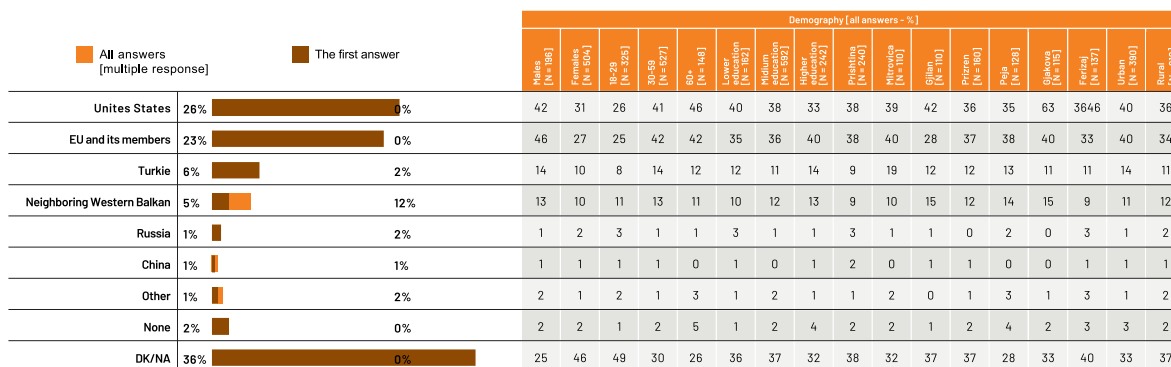
Slika 3. Stavovi o oslanjanju na energetske partnere. Izvor: istraživanje BIEPAG-a, N = 1,000 [2023]

Na koga bi se naša država trebala više oslanjati u opskrbi energijom?

Slika 4. Stavovi o partnerima u energetskejoj tranziciji. Izvor: istraživanje BIEPAG-a, N = 1,000 [2023]

A tko najviše pomaže našoj zemlji u povećanju korištenja obnovljivih izvora energije, kao što su hidro, sunce ili vjetar?

Put napred i preporuke

Glavna prepreka energetske tranziciji Kosova je veliko oslanjanje na ugalj, odsustvo energetske diverzifikacije i potreba za dovoljnim brojem interkonektora.

I dok je proizvodnja energije na Kosovu ostala u javnom vlasništvu, distribucija i snabdevanje su podvrgnuti privatizaciji pre oko jedne decenije i trenutno ih kontroliše turski konzorcijum Limak-Calik.

Put ka energetske tranziciji: Kosovo je preuzelo obaveze da postepeno ukine ugalj i da prioritet prelasku na energiju vetra i sunca. Treba naglasiti da motivacija za ovu promenu dolazi iz same zemlje. Bez obzira na to, EU i SAD moraju da pruže podršku Kosovu kako bi pomogli zemlji da se nosi s ogromnim izazovima u težnji ka energetske transformaciji.

Privatizacija i liberalizacija tržišta: Uvođenje konkurencije na tržište je ključno za postizanje ekonomske efikasnosti u procesu liberalizacije. Zaokret ka obnovljivim izvorima energije otvara tržište energije za privatne kompanije na Kosovu i podstiče konkurenciju. Prelazak na obnovljive izvore energije treba da prati i liberalizacija tržišta.

Prelazak s uglja na obnovljive izvore energije: Odluka da se odustane od gasa kao privremenog rešenja prolongirala je oslanjanje Kosova na ugalj za proizvodnju energije. Stoga se preporučuje da Kosovo da prioritet ulaganju u unapređenje svojih termoelektrana na ugalj kao privremenu meru tokom tekuće energetske tranzicije. Ove investicije su ključne za postizanje energetske sigurnosti i rešavanje ekoloških pitanja, posebno potrebe za smanjenjem zagađenja vazduha.

Smernice i finansijska podrška za potpuno sprovođenje energetske tranzicije: Da bi uspešno pokrenule energetske tranzicije Kosova, EU i SAD moraju da obezbede značajne finansijske podsticaje i stručne smernice za rešavanje tekuće energetske krize i ublažavanje zagađenja vazduha. Ova podrška je ključna za ukupan uspeh inicijative, naglašavajući potrebu za pomoći u postizanju

uspešne energetske tranzicije. Pored toga, EU bi trebalo da proširi finansijsku podršku za tekuće inicijative Kosova, pogotovo u stambenom sektoru, i unapređuje programe energetske efikasnosti. Povećanje postojećeg učešća u kofinansiranju je ključno za učinkovitu implementaciju mera energetske efikasnosti i podršku vladinim naporima.

0 nama

Savetodavna grupa za javnu politiku Balkan u Evropi (BiEPAG) je zajednička inicijativa Evropskog fonda za Balkan (EFB) i Centra za studije Jugoistočne Evrope Univerziteta u Gracu (CSEES) sa ciljem promovisanja evropskih integracija Zapadnog Balkana i konsolidacije demokratskih i otvorenih zemalja u regionu. BiEPAG se temelji na vrednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući prava osoba koje pripadaju manjinskim grupama. Pridržava se vrednosti koje su uobičajene u društvima u kojima preovlađuju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost između žena i muškaraca. Članovi i članice BiEPAG-a su istaknuti istraživači i istraživačice javnih politika iz regiona i Evrope, sa dokazanom ekspertizom na temu Zapadnog Balkana i procesa koji oblikuju region.

Članovi i članice su Florijan Biber (koordinator), Bojan Baća, Dimitar Bečev, Mateo Bonomi, Srđan Cvijić, Milica Delević, Nikola Dimitrov, Marika Djolai, Vedran Džihic, Donika Emini, Ričard Grivson, Dejan Jović, Damir Kapidžić, Marko Kmezić (pomoćnik koordinatora), Srđan Majstorović, Jovana Marović, Zoran Nečev, Tena Prelec, Korina Stratulat, Nikolaos Cifakis, Alida Vračić, Đerđi Vurmo, Nataša Vunš.

<https://biepag.eu>

Kontakt: info@biepag.eu

Evropski fond za Balkan je zajednička inicijativa Erste fondacije, Fondacije Robert Boš i Fondacije Kralj Boduen, koja preduzima i pomaže inicijative koje jačaju demokratiju, neguju evropske integracije i afirmišu ulogu Zapadnog Balkana u rešavanju izazova u Evropi. Njegova strategija se fokusira na tri glavne oblasti – podršku demokratizaciji, jačanje regionalne saradnje i podsticanje EU integracija. EFB podržava proces afirmisanja efikasnosti politike proširenja EU širom Zapadnog Balkana i unapređivanje regionalne saradnje među organizacijama civilnog društva na temeljima solidarnosti i dijaloga zasnovanom na potražnji. Informisanim i osnaženim građanima pruža sredstva i platforme za preduzimanje akcije i zahtevanje odgovornih institucija i demokratije. Fokus rada je usmeren na kontinuirane reforme politika i praksi u zemljama Zapadnog Balkana na njihovom putu ka članstvu u EU.

www.balkanfund.org

Kontakt: ALEKSANDRA TOMANIĆ izvršna direktorka

aleksandra.tomanic@balkanfund.org

Centar za studije Jugoistočne Evrope osnovan je u novembru 2008. godine, nakon što je 2000. godine Jugoistočna Evropa definisana kao strateški prioritet na Univerzitetu u Gracu. Centar je interdisciplinarna i međufakultetska istraživačka i obrazovna ustanova, osnovana sa ciljem da na univerzitetu obezbedi prostor za opsežne nastavne i istraživačke aktivnosti o Jugoistočnoj Evropi i zajedno sa njom, i unapredi interdisciplinarnu saradnju. Centar nastoji i da pruži informacije i dokumentaciju, kao i da bude tačka kontakta za medije i javnost zainteresovane za Jugoistočnu Evropu, u pogledu političkog, pravnog, ekonomskog i kulturnog razvoja regiona. Interdisciplinarni tim pravnika, istoričara i politikologa doprineo je istraživanju o Jugoistočnoj Evropi, putem članaka, monografija i drugih publikacija. Centar redovno organizuje međunarodne konferencije i radionice kako bi promovisao najnovija istraživanja o Jugoistočnoj Evropi.

<http://csees.uni-graz.at/>

Kontakt: UNIV.PROF. DR. FLORIJEAN BIBER,
profesor istorije i politike Jugoistočne Evrope
florian.bieber@uni-graz.at

Ova studija je podržana od strane Evropske fondacije za klimu. Autor(i) snose odgovornost za informacije i stavove iznete u njoj. Evropska fondacija za klimu ne može se smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih ili izraženih u njoj.

Evropski fond za Balkan 2023. Sva prava zadržana. Stavovi izraženi u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne predstavljaju nužno stavove ili mišljenje Evropskog fonda za Balkan.

